

WIEDZA EKONOMICZNA I UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNE MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ

Grażyna Krzyminiewska

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Streszczenie. Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na fakt, że budowa społeczeństwa gospodarki opartej na wiedzy jest procesem wielowymiarowym, na który składają się także zjawiska związane z kulturą ekonomiczną i kompetencjami cywilizacyjnymi charakterystycznymi dla poszczególnych grup społecznych. Artykuł koncentruje uwagę na kulturze ekonomicznej współczesnej młodzieży wiejskiej w odniesieniu do dwóch aspektów tej kultury: wiedzy ekonomicznej i umiejętności społecznych. Analizuje je w kontekście kompetencji cywilizacyjnych, wychodząc z założenia, że to właśnie one decydują o możliwości rozwoju społeczeństwa wiedzy i gospodarki opartej na wiedzy. Wynika to z przekonania, że to od kultury ekonomicznej w znacznej mierze zależy gotowość zbiorowości do zdobywania wiedzy, stosowania jej w praktyce, otwartość na innowacje itp. Zależność zachodząca pomiędzy kulturą ekonomiczną i jakością kompetencji cywilizacyjnych decyduje, czy dane zbiorowości będą partycypować w rozwoju na równych prawach, wspierać rozwój, czy będą marginalizowane. Analiza oparta została na przeprowadzonych w styczniu 2009 roku badaniach terenowych wśród 1489 szesnastolatków uczących się w 13 gminach w Polsce. Wyniki badań wskazały jednoznacznie, iż wiedza ekonomiczna oraz zinternalizowanie niektórych umiejętności przydatnych w systemie gospodarki rynkowej i społeczeństwie demokratycznym, są słabo ugruntowane przez młodzież wiejską.

Słowa kluczowe: młodzież wiejska, kultura ekonomiczna, kompetencje cywilizacyjne, gospodarka oparta na wiedzy

WSTĘP

Spółczeństwo wiedzy, gospodarka oparta na wiedzy to problematyka, która zarówno w literaturze naukowej, publicystyce, jak i wielu innych obszarach życia, jest analizowana i szeroko komentowana. W tym kontekście wskazuje się wyraźnie na przekształcenia gospodarki, w której wcześniej główną rolę odgrywał dostęp do kapitału, na rzecz prymatu gospodarek, gdzie o ich znaczeniu decyduje wiedza i umiejętności. Sądzi się,

Adres do korespondencji – Corresponding author: Grażyna Krzyminiewska, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu; Wydział Ekonomii; Katedra Socjologii i Filozofii, al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań, grazyna.krzyminiewska@ue.poznan.pl

że zdolność efektywnego wytwarzania, zdobywania i wykorzystywania wiedzy stanowi narzędzie innowacji, konkurencji i sukcesu gospodarczego, stając się najistotniejszym elementem napędzającym rozwój gospodarczy i społeczny. W miarę zmniejszania się przeszkód technicznych związanych ze zdobyciem i wykorzystaniem wiedzy na temat określonego procesu, umiejętności lub rynku, wiedza w coraz większym stopniu staje się tak globalnie, jak i lokalnie, kluczem do konkurencyjności [Kukliński 2003].

Taki sposób zdefiniowania społeczeństwa wiedzy skłania do refleksji i analizy czynników mogących mieć istotne znaczenie dla modernizacji współczesnego społeczeństwa polskiego. Celem poniższego artykułu jest zwrócenie uwagi na fakt, że budowa społeczeństwa i gospodarki opartej na wiedzy jest procesem wielowymiarowym, na który składają się także zjawiska związane z kulturą ekonomiczną i kompetencjami cywilizacyjnymi charakterystycznymi dla poszczególnych grup społecznych. To od tych czynników w znacznej mierze zależy ich gotowość do zdobywania wiedzy, stosowania jej w praktyce, otwartość na innowacje itp. Przedstawione poniżej analizy oparte są na założeniu, że istnieją ściśle powiązania pomiędzy kulturą ekonomiczną, kompetencjami cywilizacyjnymi a społeczeństwem wiedzy.

Autorka koncentruje swoją uwagę na kompetencjach cywilizacyjnych w odniesieniu do współczesnej młodzieży wiejskiej. Wybór zarówno podmiotu, jak i przedmiotu analiz, wynika z przekonania, że w krótkiej perspektywie młodzież wiejska jednoznacznie wpłynie na kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi, a te decydować będą o tempie, kierunkach i jakości zmian zachodzących na obszarach wiejskich. Celem jest analiza ich kultury ekonomicznej i kompetencji cywilizacyjnych w dwóch zasadniczych obszarach:

- wiedzy ekonomicznej pozwalającej na świadome, refleksyjne uczestnictwo w życiu gospodarczym,
- umiejętnościach, które ułatwią funkcjonowanie zarówno w sferze gospodarki, jak i życiu społecznym.

Poniższa analiza oparta jest na badaniach empirycznych. W styczniu 2009 roku przeprowadzone zostały wśród 1489 gimnazjalistów klas trzecich badania dotyczące kultury ekonomicznej młodego pokolenia. Mamy tu do czynienia z populacją szesnastolatków, którzy stoją przed swoim pierwszym życiowym wyborem – dalszej drogi kształcenia, która ze względu na wybór szkoły i jej profilu kształcenia, może stać się niezwykle istotną dla ich przyszłej kariery życiowej. Badania przeprowadzono w 13 gminach (29 szkołach gimnazjalnych) naszego kraju. Są to wyłącznie gminy wiejskie zrzeszone w Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej. Współpraca ze Związkiem umożliwiła realizację szerszego projektu, fragment którego stanowi prezentowany artykuł.

KULTURA EKONOMICZNA I JEJ ZNACZENIE W KOMPETENCJACH CYWILIZACYJNYCH

Wiedza i umiejętności stanowią obecnie jeden z głównych filarów gospodarki, w związku z czym zwraca się uwagę, iż jednostki, grupy społeczne i społeczeństwo jako całość mają szansę na osiąganie sukcesów ekonomicznych i społecznych wtedy, kiedy tym wyzwaniom sprostatą. W naukach społecznych zwraca się uwagę, że o ile przyjmuje się za oczywiste, iż dla rozwoju demokratycznego społeczeństwa funkcjonujące-

go w ramach gospodarki rynkowej potrzebny jest kapitał, technologia, infrastruktura, efektywny rynek pracy i otoczenie instytucjonalne, o tyle mniejszą uwagę poświęca się kompetencjom cywilizacyjnym niezbędnym do efektywnego funkcjonowania we współczesnym świecie. Przez kompetencje cywilizacyjne (*civilisational competence*) rozumie się [Sztompka 2008] kompleks cech złożony z zasad, norm i wartości, przyzwyczajzeń, wzorców, schematów postępowania, których odruchowość jest warunkiem wstępnym do uczestniczenia we współczesnej cywilizacji. Można wyróżnić cztery podstawowe kategorie kompetencji cywilizacyjnych odpowiadające czterem głównym obszarom współczesnego, rozwiniętego społeczeństwa. Są to: ekonomia, polityka, świadomość społeczna i życie codzienne. Obszar pierwszy wyznacza kultura przedsiębiorczości niezbędna dla uczestnictwa w gospodarce rynkowej, związana z innowacyjnością, orientacją na osiągnięcia, współzawodnictwem, konkurencyjnością. Obszar drugi to kultura obywatelska niezbędna dla uczestniczenia w społeczeństwie demokratycznym. Chodzi tu o polityczną aktywność, gotowość do uczestnictwa w życiu społeczno-politycznym przy poszanowaniu prawa, szacunku dla oponentów. Obszar trzeci to kultura dyskursu, niezbędna dla wolności intelektualnej, czyli tolerancja, akceptacja wielości poglądów, otwartość umysłu. Ostatni obszar związany jest z kulturą życia codziennego, uczestniczeniu w procesach rozwoju technologicznego, urbanizacji, społeczeństwie zorientowanym na konsumpcję. Tutaj istotne są takie cechy, jak: przestrzeganie praworządności, punktualność, ale także świadomość własnej kondycji zdrowotnej oraz umiejętność posługiwania się urządzeniami mechanicznymi. Tak więc można zdefiniować ostatecznie kompetencje cywilizacyjne jako „szeroki zbiór predyspozycji kulturowych obejmujących gotowość do partycypacji politycznej i samorządności, dyscyplinę w pracy, ducha przedsiębiorczości, aspiracje edukacyjne, umiejętność posługiwania się urządzeniami technicznymi, zasady etyczne, wrażliwość estetyczną – niezbędne do pełnego urynkowienia się i konsolidacji ustroju demokratycznego, gospodarki rynkowej i swobodnego przepływu myśli” [Sztompka 2007]. Słabość tych cech stanowi podstawę do określania w odniesieniu do danych grup społecznych syndromu braku kompetencji cywilizacyjnych (*civilisational incompetence*).

Zdefiniowane wyżej kompetencje cywilizacyjne odgrywają ogromną rolę w społeczeństwie i gospodarce opartej na wiedzy, gdyż pozwalają aktorom społecznym na podmiotowe uczestniczenie w różnych sferach życia społecznego. Ich konstrukcja odpowiadająca na wymagania współczesnego świata jest w znacznej mierze związana z kulturą ekonomiczną charakterystyczną dla danych grup społecznych.

Kultura ekonomiczna, stanowiąca dorobek społeczeństwa wytworzony w rozwoju historycznym, wpływa istotnie na otoczenie, w którym zachodzą procesy ekonomiczne, na normy zachowania się ludzi i jakość stosunków międzyludzkich w organizacjach oraz na warunki rozwijania wiedzy społeczeństwa o procesach ekonomicznych, a więc także na rozwój kapitału ludzkiego na potrzeby gospodarki. Wyróżniamy dwa główne sposoby rozumienia kultury ekonomicznej i stosowania tego pojęcia w badaniach. Pierwszy, definiując kulturę, tworzy katalog wszystkich tych wartości, schematów poznawczych i wzorów zachowań istotnych dla aktywności ekonomicznej. Za ich pomocą określa się, co w danym społeczeństwie postrzegane jest w kategoriach dobra i zła, możliwe lub nie do zaakceptowania. Za pomocą schematów poznawczych ludzie interpretują rzeczywistość i ustosunkowują się do niej. Drugi sposób rozumienia kultury ekonomicznej wy-

różnia główne czynniki wpływające na ewolucję kultur, a następnie standaryzuje je na kilku wymiarach lub wokół kilku centralnych punktów analizy, z których każdy może być konkretyzowany w terminach bardziej szczegółowych problemów lub pytań. W ten sposób centralną kategorią czyni się np. przedsiębiorczość, postawy wobec pieniądza [Marody, Kochanowicz 2007].

Definiując kulturę ekonomiczną można przyjąć, iż przez to pojęcie rozumie się wiele czynników wyznaczających sposób myślenia oraz działania jednostek i grup społecznych w sferze gospodarki. Poniższy rysunek wskazuje, z jakich elementów składa się tak rozumiana kultura ekonomiczna.

Rys. 1. Elementy składowe kultury ekonomicznej

Fig. 1. Parts of economic culture

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Author's elaboration.

Na potrzeby niniejszych rozważań analizie poddane zostaną dwa wyróżnione składniki kultury, które jednocześnie uznawane są za niezwykle istotne dla kompetencji cywilizacyjnych współczesnego człowieka, wpływających na możliwość rozwoju obszarów wiejskich w gospodarce opartej na wiedzy. Są to wiedza ekonomiczna i umiejętności społeczne.

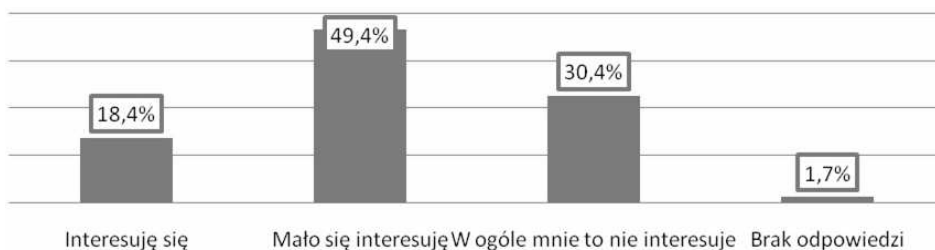
WIEDZA EKONOMICZNA A KOMPETENCJE CYWILIZACYJNE

Świadome uczestnictwo jednostki w gospodarce rynkowej wymaga z jej strony posiadanie przynajmniej podstawowej wiedzy ekonomicznej. Każdy z nas posługuje się pewną wiedzą z tego zakresu, planując budżet domowy, podejmując decyzję o nawet najdrobniejszej inwestycji. Wiedza ekonomiczna nie może być dostępna tylko nielicznym,

powinna być powszechna i użyteczna w życiu każdego człowieka. Nawet jeśli samemu jeszcze się nie zarabia (tak jak badana młodzież) każdego dnia wszyscy podejmujemy różne decyzje, które niosą określony skutek ekonomiczny. Decyzje te dotyczą najczęściej prozaicznych czynności, takich jak np. wyjścia do kina, oszczędzania przez pewien czas na zakup wymarzonego telefonu komórkowego czy tym podobne, a efektem tego są koszty, jakie ponosimy bezpośrednio lub pośrednio. Niestety w myśleniu wielu ludzi istnieje przekonanie, że ekonomia to niezwykle trudna i niedostępna dziedzina, której tajniki mogą posiąść nieliczni. Co gorsze bywa, że pokutuje przekonanie, iż wiedza ekonomiczna nie jest potrzebna, a zwłaszcza nie jest potrzebna osobom o predyspozycjach do nauk humanistycznych. W konsekwencji deklaracje typu „nie znam się na ekonomii” nie są przez otoczenie negatywnie wartościowane. Takie myślenie jest jednak niezwykle niekorzystne dla funkcjonowania jednostki w sferze życia gospodarczego, gdyż nie jest ona wówczas pełnoprawnym uczestnikiem rynku. Wiedza ekonomiczna przekłada się bowiem wprost na nasze decyzje dotyczące pracy, zachowania przedsiębiorcze, czy tym podobne. Budowanie gospodarki opartej na wiedzy nie będzie nigdy w pełni możliwe bez podniesienia kompetencji w różnych zakresach, w tym także w upowszechnianiu się wiedzy ekonomicznej.

Przeprowadzone badanie wskazuje jednak, iż zainteresowanie ekonomią i znajomość wybranych pojęć ekonomicznych jest wśród młodzieży wiejskiej niska. Jak wynika z zamieszczonego poniżej rysunku poziom zainteresowania ekonomią jest wśród młodzieży dość słaby. Dla niemal jednej trzeciej badanych jest to dziedzina, której w ogóle nie poświęcają żadnej uwagi. Tylko 274 osoby zadeklarowały, że ekonomia leży w kręgu ich zainteresowań. Dodać należy, że główne obszary, które są dla młodzieży interesujące to sport i kultura, a jeszcze niższy poziom zainteresowania niż ekonomia, związany jest z polityką. Zainteresowanie badanej młodzieży ekonomią obrazuje rysunek 2.

Przekonanie to skłania do pytań o wiedzę ekonomiczną młodego pokolenia młodzieży wiejskiej. W badaniach poproszono respondentów o przyporządkowanie pojęciom ekonomicznym podane, właściwe im definicje. Pojęcia te to: Giełda Papierów Wartościowych, obligacje, lokata, rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy, kurs walut, kredyt i podatki. Decyzja o takim wyborze pojęć podyktowana została tym, iż badania przeprowadzone zostały w okresie kryzysu rynku finansowego, w wyniku którego mamy do czynienia z bardzo poważnym zagrożeniem dla globalnej gospodarki. Kryzys ten stał się

Rys 2. Zainteresowanie ekonomią

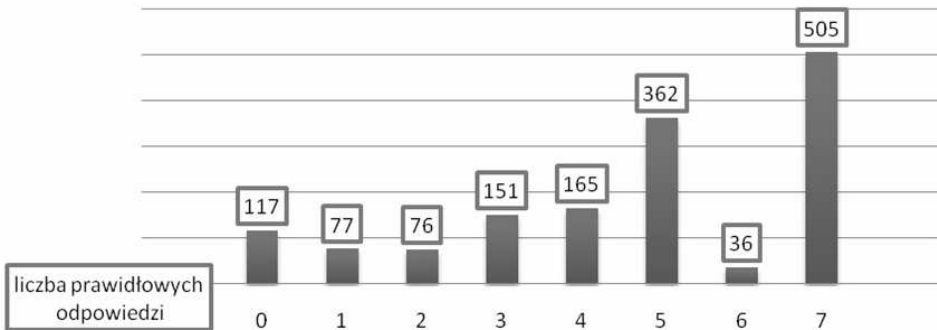
Fig. 2. Interest in economy

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

tematem numer jeden ostatnich miesięcy, interesujące jest więc, na ile wiejska młodzież śledzi te niezwykle istotne informacje i dysponuje podstawową wiedzą z tego zakresu.

Otrzymane od respondentów odpowiedzi pokazują, że mamy do czynienia ze słabą ich znajomością (rys. 3). Tylko 505 osób na 1489 przyporządkowało poprawnie wszystkie odpowiedzi, aż 117 nie podało ani jednej poprawnej. Wiedza szesnastolatków na ten temat jest w przekonaniu autorki bardzo słaba zważywszy na fakt powszechności występowania tych pojęć (choćby tylko w reklamach stale obecnych w naszym codziennym doświadczeniu).

Rys. 3. Liczba udzielonych prawidłowych odpowiedzi dotyczących pojęć ekonomicznych

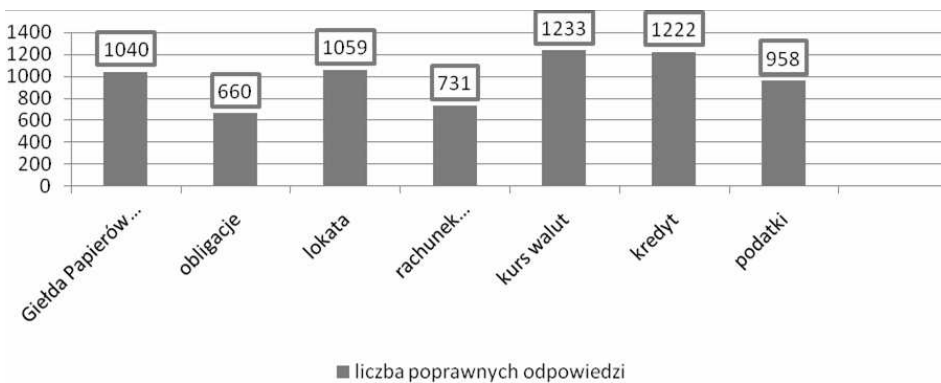
Fig. 3. Number of correct answers related to economic terms

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Spośród najlepiej kojarzonych pojęć należy wymienić kurs walut i kredyt, a najslabiej – obligacje i rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy (dane zawiera rys. 4).

Należy dodać, że zarówno zainteresowanie ekonomią, jak i konkretna wiedza ekonomiczna, nie jest w zasadniczy sposób zależna od cech społeczno-demograficznych ba-

Rys. 4. Liczba poprawnych odpowiedzi przyporządkowanych pojęciom ekonomicznym

Fig. 4. Number of correct answers for economic terms

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

danej młodzieży. Tylko w zakresie deklarowanego zainteresowania ekonomią wyniki są korzystniejsze dla chłopców. Natomiast liczba poprawnie udzielanych odpowiedzi związanych z wiedzą ekonomiczną jest na podobnym poziomie u obu płci. Nie ma również znaczenia fakt, czym zajmują się rodziny badanych. Niezależnie od tego czy rodzice posiadają własne gospodarstwo rolne, pracują poza nim lub na własny rachunek, poziom zainteresowania życiem gospodarczym i znajomość pojęć ekonomicznych jest zbliżona.

Powyższe dane pozwalają na wniosek, że zainteresowanie życiem ekonomicznym i posiadana wiedza w tym zakresie w chwili obecnej wskazuje raczej na niskie kompetencje cywilizacyjne młodych mieszkańców wsi. Można postawić pytanie, czy oczekiwania wobec gimnazjalistów nie są zbyt wygórowane. W przekonaniu autorki – absolutnie nie. Duch przedsiębiorczości, podmiotowości jednostki, jej gotowość do partycypowania w życiu społecznym i gospodarczym, kształtuje się właśnie w okresie adolescencji. Niepokoi to tym bardziej, że to właśnie w tym momencie młodzież gimnazjalna, wybierając dalszy tok kształcenia, podejmuje decyzję o wyborze profilu szkoły, profilu kształcenia klasy, co wpłynie istotnie np. na ich ewentualne szanse podjęcia studiów. Oczywiście jest, iż nabywanie kompetencji cywilizacyjnych to pewien proces, w związku z tym można założyć rozwój w tym zakresie. Ale zawsze pozostaje niepokojące pytanie, czy nie będzie to już (być może nie zawsze udane) „nadrabianie zaległości”?

UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNE A KOMPETENCJE CYWILIZACYJNE

Ważnymi składnikami kompetencji cywilizacyjnych są również umiejętności społeczne, które pozwalają jednostkom i całym zbiorowościom na podmiotowe uczestniczenie w życiu społecznym. Przedstawiono młodzieży listę umiejętności, uznawanych za niezbędne dla efektywnego funkcjonowania zarówno w życiu gospodarczym, jak i sferze publicznej. Wyróżniono jedenaście umiejętności (nie jest to oczywiście lista wyczerpująca tych, które z punktu widzenia wymogów współczesnego świata powinny cechować jednostki). Są to:

1. Umiejętność rozmawiania z ludźmi. Nawiazywanie interakcji z innymi ludźmi wskazuje na otwartość jednostki, zdolność do komunikacji społecznej.
2. Gotowość do współpracy z innymi. Kooperacja jest uznawana we współczesnym świecie za warunek realizacji różnorodnych zadań i przedsięwzięć.
3. Umiejętność rozwiązywania konfliktów. Ważna z punktu widzenia interesów społecznych. Zdolność do panowania nad konfliktem i kierowania nim oznacza umiejętność reagowania na trudne sytuacje i uruchamianie określonych zachowań z tym związanymi.
4. Tworzenie kontaktów międzyludzkich. Jest jednym z ważniejszych elementów budowania kapitału społecznego uznawanego za niezbędny dla rozwoju wspólnot.
5. Umiejętność zdobywania informacji. W gospodarce opartej na wiedzy to podstawowy warunek uczestniczenia w procesach ekonomicznych i społecznych.
6. Gotowość do zmian. Niezbędna w dynamicznej zmienności rynku pracy i procesów rynkowych.
7. Gotowość do podejmowania ryzyka. Istotna dla podejmowania decyzji i akceptacji zarówno zysków, jak i strat dotyczących podejmowanych przedsięwzięć.

8. Wiedza o tym jak funkcjonuje gospodarka. Pozwala na dostosowanie się do reguł życia gospodarczego, dając możliwość osiągnięcia pozytywnych efektów swoich działań.
9. Umiejętność stosowania nowych rozwiązań. Niezbędna dla postawy innowacyjnej.
10. Gotowość do przestrzegania umów z innymi ludźmi. Wiarygodność i zaufanie to warunek współdziałania z innymi. Umiejętność ta jest ważnym składnikiem wizerunku uczestnika życia publicznego.
11. Umiejętność planowania działań. Jest istotna dla racjonalizacji działań, gotowości odłożenia w czasie korzystania z ich efektów, zdolność do efektywnego gospodarowania czasem i zarządzania własną karierą życiową. Orientacja temporalna oznaczająca nastawienie na inwestowanie w przyszłe korzyści.

W badaniach przedstawiono listę umiejętności młodzieży prosząc, aby wskazano, które z nich są niezbędne dla kategorii zawodowych takich jak: rolnicy, przedsiębiorcy, pracownicy w zakładzie pracy. Odpowiedzi respondentów zawiera poniższa tabela. Wyłączono zostały te umiejętności, które młodzież uznała za najważniejsze.

Tabela 1. Znaczenie umiejętności społecznych dla różnych kategorii zawodowych
Table 1. Importance of social abilities for different professions

Czy uważasz, że te umiejętności przydadzą się?	Rolnikom	Przedsiębiorcom	Pracownikom w zakładzie pracy
Umiejętność rozmawiania z ludźmi	25,1%	76,3%	50,9%
Gotowość do współpracy z innymi	35,0%	53,7%	70,1%
Umiejętność rozwiązywania konfliktów	29,0%	57,4%	55,3%
Tworzenie kontaktów międzyludzkich	26,7%	64,9%	51,0%
Umiejętność zdobywania informacji	37,5%	64,5%	44,1%
Gotowość do zmian (pracy, zawodu, sposobu życia)	41,8%	37,4%	51,3%
Gotowość do podejmowania ryzyka, aby osiągnąć cele	35,1%	61,6%	26,3%
Wiedza o tym, jak funkcjonuje gospodarka	79,8%	47,3%	20,2%
Umiejętność stosowania nowych rozwiązań (zdobyczy techniki, nowatorskich sposobów rozwiązań)	58,7%	54,9%	40,8%
Gotowość do przestrzegania umów z innymi ludźmi	33,2%	74,8%	51,5%
Umiejętność planowania działań	50,6%	63,5%	40,8%
Terminowe realizowanie zobowiązań wobec innych	41,9%	69,3%	54,0%

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Author's elaboration.

Wskazania respondentów są w przekonaniu autorki dość zaskakujące, przede wszystkim w odniesieniu do rolników. Tylko trzy umiejętności uzyskały powyżej połowę pozytywnych odpowiedzi, przy czym za najbardziej znaczącą uznano wiedzę o tym jak funkcjonuje gospodarka. Przekonanie takie jest bardzo ważne, bo to oznacza świadomość

młodych ludzi, że prowadzący gospodarstwo rolne powinni posiadać wiedzę o życiu gospodarczym, by móc efektywnie prowadzić własne gospodarstwa. Umiejętność stosowania nowych rozwiązań (np. zdobyczy techniki) jest spostrzegana również jako ta, której posiadanie jest dla rolników korzystne, bo przecież poprawia jakość funkcjonowania gospodarki. Jednak zdziwienie budzi fakt, że pozostałe umiejętności nie są dla rolników, zdaniem młodzieży, szczególnie istotne. Wydaje się, że takie podejście do problemu jest efektem oddziaływania stereotypowego myślenia o gospodarstwie rolnym jako niezależnym od otoczenia społecznego podmiocie. Natomiast zdaniem wielu ekonomistów to właśnie brak ugruntowanych zachowań kooperacyjnych, umiejętności rozwiązywania konfliktów itp. powoduje, że dynamika rozwoju rolnictwa (na przykład przez tworzenie grup producenckich, sieci powiązań itp.) jest przyczyną niewykorzystywania szansy rozwoju przez bardzo wiele gospodarstw rolnych. Niepokoi fakt, że mamy do czynienia w młodym pokoleniu z kontynuacją anachronicznego myślenia o rolniku i jego gospodarstwie rolnym, gdzie rolnictwo nie oznacza tak naprawdę działalności gospodarczej, w której kontakty społeczne, czy terminowość realizacji umów, mogą się przyczyniać do zwiększenia efektywności ich pracy.

Warto tu porównać wyposażenie kompetencyjne uznawane za ważne dla rolnika i uznawane za ważne dla przedsiębiorcy. Oczywiście jest, że specyfika prowadzenia gospodarstwa rolnego jest inna niż specyfika prowadzenia przedsiębiorstwa, ale w sferze umiejętności oczekiwania wobec przedsiębiorców są wśród badanych zdecydowanie wyższe. Co więcej, wyższe są także oczekiwania wobec pracowników przedsiębiorstw.

Jest to dość niepokojące, gdyż może oznaczać, że po dwudziestu latach transformacji, niełatwych dla polskiej wsi i rolnictwa, nadal prowadzenie gospodarstwa rolnego nie jest związane z nowoczesną wizją rolnika jako (osoby, zawodu) o szerokich kompetencjach ekonomicznych i społecznych. Niepokoi to tym bardziej, że opinie te charakteryzują także młodzież, których rodzice prowadzą gospodarstwa rolne. Może to oznaczać niestety powielanie zachowań obserwowanych i nabytych w toku socjalizacji młodego pokolenia.

W badaniach poproszono również, aby gimnazjaliści ocenili, które z umiejętności społecznych uznają za przydatne im osobiście (tab. 2).

Jak widać powyżej, poszczególne umiejętności wcale nie są przez młodzież uznawane za szczególnie ważne. Najbardziej atrakcyjna jest umiejętność zdobywania informacji (64,1%), choć można to przypisać jej użyteczności dla wykonywania obowiązków szkolnych (przygotowywanie zadań domowych). Ponownie niestety potwierdzone zostało niskie zainteresowanie wiedzą ekonomiczną. Tylko 30% badanych uznało, że jest to wiedza, która może przydać się im osobiście. To, co ciekawe, to fakt, że mniej niż połowa respondentów uznała, iż gotowość do przestrzegania umów z innymi ludźmi jest istotna. Mamy tu ewidentnie do czynienia ze słabo ugruntowanymi normami społecznymi, co świadczy o znacznym zaniedbaniu w procesie socjalizacji rodzinnej i wychowaniu szkolnym, kształtowania postaw etycznych. Jest to potencjalnie niebezpieczne dla jakości sfery publicznej i prywatnej, w której będą funkcjonować, i na którą będą wkrótce wpływać badani. Trzeba tu dodać, że to, co młodzi uważają dla siebie za ważne, nie jest związane z ich cechami społeczno-demograficznymi. Mamy tu do czynienia raczej z pokoleniowym, środowiskowym nastawieniem do samego siebie i otoczenia społecznego, niż postawami np. związanymi z płcią, czy rodziną pochodzenia.

Tabela 2. Znaczenie umiejętności społecznych w życiu badanych (%)
 Table 2. Importance of social abilities in opinion of respondents (%)

Czy uważasz, że te umiejętności przydadzą się?	Tobie osobiście	Nie są ważne
Umiejętność rozmawiania z ludźmi	62,1	1,9
Gotowość do współpracy z innymi	53,7	1,3
Umiejętność rozwiązywania konfliktów	62,2	3,3
Tworzenie kontaktów międzyludzkich	58,0	2,8
Umiejętność zdobywania informacji	64,1	2,8
Gotowość do zmian (pracy, zawodu, sposobu życia)	54,1	5,7
Gotowość do podejmowania ryzyka, aby osiągnąć cele	53,2	3,8
Wiedza o tym jak funkcjonuje gospodarka	29,8	2,6
Umiejętność stosowania nowych rozwiązań (zdobyczy techniki, nowatorskich sposobów rozwiązań)	44,1	4,0
Gotowość do przestrzegania umów z innymi ludźmi	45,7	2,7
Umiejętność planowania działań	57,5	1,9
Terminowe realizowanie zobowiązań wobec innych	53,9	3,8

Źródło: Opracowanie własne.
 Source: Author's elaboration.

KONKLUZJE I WNIOSKI

Badanie kultury ekonomicznej młodzieży gimnazjalnej w zakresie ich zainteresowań wiedzą ekonomiczną oraz znaczenia umiejętności społecznych, pozwala na zweryfikowanie pewnych faktów ich dotyczących. Otóż można stwierdzić, że:

- mamy do czynienia z niskim poziomem zainteresowania ekonomią jako dziedziną wiedzy i w konsekwencji sferą gospodarki;
- wiedza dotycząca konkretnych pojęć ekonomicznych nie jest powszechna i ugruntowana;
- umiejętności społeczne, uznawane za bardzo ważne przez badaczy różnych dziedzin dla funkcjonowania jednostki we współczesnym świecie, nie są przez młodzież traktowane za niezbędne i potrzebne w ich codzienności i przyszłej karierze życiowej;
- spostrzeżenie funkcjonowania w sferze publicznej i życiu gospodarczym poszczególnych grup zawodowych jest potwierdzeniem stereotypowego, często archaicznego myślenia o kompetencjach wpisanych w dany zawód; dotyczy to zwłaszcza zawodu rolnika.

Kultura ekonomiczna dokonuje weryfikacji faktów, dzięki którym możemy określić, jaki sposób uczestniczenia, nastawienia wobec sfery gospodarowania jest charakterystyczny dla danej zbiorowości. Analiza kompetencji cywilizacyjnych danej grupy pozwala z kolei na pokazanie, czy cechy kultury ekonomicznej będą odpowiadały na wyzwania współczesnych społeczeństw, chcących podążać drogą rozwoju ekonomicznego i społecznego, czy wreszcie – będą umożliwiały wpisanie się danej zbiorowości w system gospodarki opartej na wiedzy. Analizowany problem podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, czy młodzież wiejska jest w stanie partycypować w głównym nurcie rozwoju społeczeństwa i gospodarki wiedzy. Oczywiście nie można jednoznacznych generalizacji czynić wyłącznie na podstawie fragmentarycznych badań, gdyż potrzebne są tu szersze i bardziej pogłębione analizy, niemniej jednak badania, na których oparte zostały powyższe wnioski nie skłaniają do optymizmu. Nastawienie młodzieży do ekonomii, przekonania jakie umiejętności są dla nich ważne, jest absolutnie niesatysfakcjonujące. Trzeba

podkreślić, że w gimnazjach w ramach programu lekcji wiedzy o społeczeństwie zarezerwowano godziny na „wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym”, co oznacza w kontekście wyników badań, że nie przynosi to spodziewanych efektów. Wydaje się więc zasadnym, aby edukacja dotycząca wiedzy ekonomicznej, umiejętności, pewnych postaw moralnych ważnych w życiu gospodarczym i społecznym, zachowań i interakcji społecznych, stała się ważnym, nie marginalnym elementem edukacji młodego pokolenia [Domural i in. 2005]. Chodzi o to, by młodzież wiejska przygotowaniem intelektualnym, cechami kultury ekonomicznej, kompetencjami cywilizacyjnymi stała się w przyszłości zbiorowością partycypującą w rozwoju obszarów wiejskich (i oczywiście nie wyłącznie), a nie zbiorowością marginalizowaną.

PIŚMIENNICTWO

- Kukliński A. (red.), 2003. *Gospodarka oparta na wiedzy. Perspektywy Banku Światowego*, Oficyna Wydawnicza Rewasz, Warszawa.
- Marody M., Kochanowicz J., 2007. Pojęcie „kultury ekonomicznej” w wyjaśnianiu polskich przemian [w:] *Kulturowe aspekty transformacji ekonomicznej*, Warszawa, s. 27–28.
- Sztompka P., 2008. *Civilizational Competence: A Prerequisite Of Post-communist Transition*, Centrum Studiów Europejskich Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Sztompka P., 2007. *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Znak, Kraków.
- Domural A., Macko A., Przybyszewski K., Tyszka T., 2005. *Wiedza ekonomiczna mieszkańców Polski. Raport z badań*, Centrum Psychologii Ekonomicznej i Badań Decyzji. Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa.

ECONOMIC KNOWLEDGE AND SOCIAL SKILLS OF RURAL YOUTH

Abstract. The paper's aim is to draw attention to the fact that constructing a society in a knowledge-based economy is a multidimensional process which also concerns phenomena of economic culture and civilizational competences, characteristic of individual social groups. The paper focuses on economic culture of contemporary rural youth with reference to two aspects of the culture: economic knowledge and social skills. It analyses them in the context of civilizational competences, assuming that they are crucial in the development of knowledge-based economy. It is grounded on the conviction that economic culture is the determinant factor in the community's readiness to gain knowledge, put it into practice, be open to innovation etc. The relation between economic culture and the quality of civilizational competences determines whether given communities will participate in and support development on equal terms, or whether they will be marginalized. The analysis is based on field research carried out in January 2009 among 1489 16 years old studying in 13 districts in Poland. The outcome indicates explicitly that economic knowledge and some skills useful in market economy and democratic society have not been internalized and reinforced by rural youth.

Key words: rural youth, economic culture, civilizational competences, knowledge-based economy

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 15.05.2009